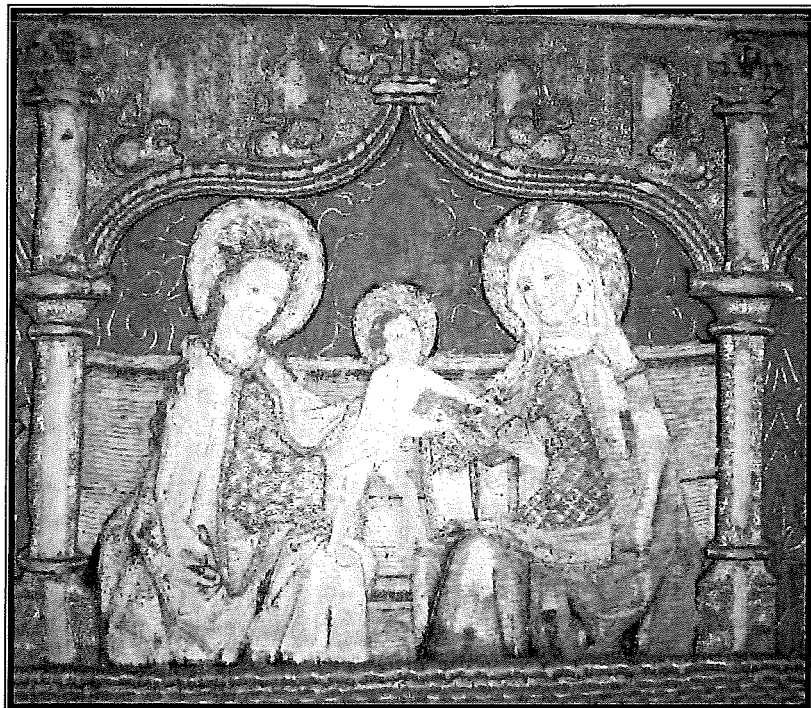

IBL

*In Färentuna kyrka
sitts de tre
Sånga kyrka
m. Kyrkor*

*Skå kyrkor
Hilleshög*

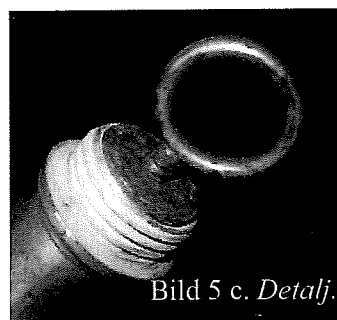
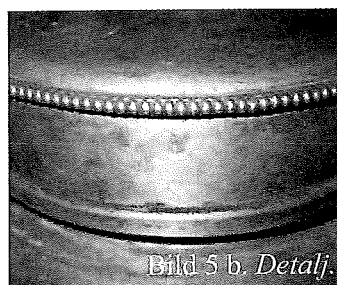
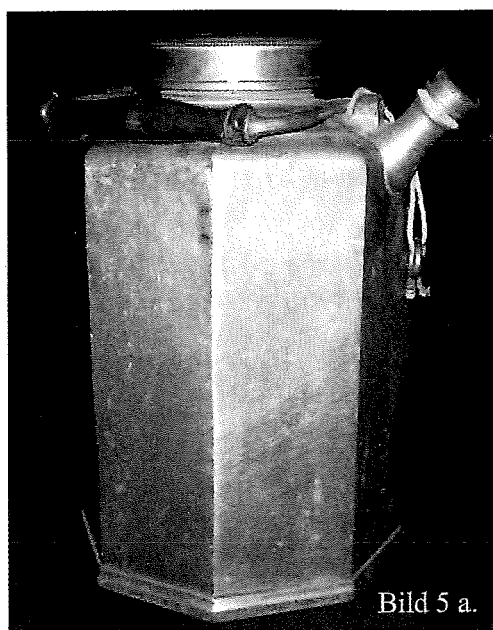

KONSTHANTVERK I KYRKLIG TJÄNST

En konstvetenskaplig studie av silver, tenn, mässing och textilier
i Färentuna, Hilleshög, Sånga och Skå kyrkor

Carl Magnus Green

2009

5. Vinflaska, tenn, stämplad av Nils Abraham Santesson (1839–1875)³⁰, Stockholm, 1800-talets mitt eller senare del.

Stämplar: (på insidan av botten) i ett avlångt rektangulärt fält med bård N. A. SANTESSON – i ett avlångt rektangulärt fält med bård STOCKHOLM | WESTERLÅNGGATAN No 65.

Mått: höjd 32 cm, (med rest handtag 39,7 cm), bottenns bredd 20,8 cm, mynningens diameter 9,2 cm, locket diameter 10,8 cm.

Litteratur: Armin Tuulse, *Kyrkor i Färentuna härad, västra delen*, Sveriges kyrkor 73, Uppland VI:1, 1954, 141, fig. 131.³¹
Armin Tuulse, *Färentuna kyrka*, Upplands kyrkor 62, 1954, s. 12.

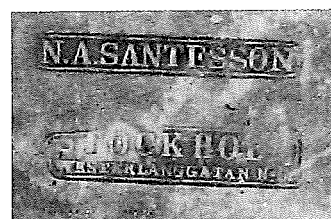

Bild 5 d.

Åttkantig flaska med raka sidor och enkelt profilerad fotkant. Skuldran är mjukt rundad och ovansidan något profilerad. Flaskan har ett fasetterat, rörligt handtag med svarvad, spolformig tråkavel. Skruvlock med pärlstavskant och invändigt trycklock med kork. Även flaskans cylindriska, utåt avsmalnande pip har ett skruvlock och ett inre trycklock med kork. Flaskans två trycklock öppnas med hjälp av en gängad mässingsnyckel med ringformad ögla.

Tennflaskor av denna typ förekommer i många svenska kyrkor. I dessa förvarades och transporterades nattvardsvinet.

Kyrkan har haft äldre tennflaskor som inte längre finns bevarade. I inventariet för 1619 finns två tennflaskor förtecknade och 1688 års inventarium nämner en tennflaska om två kannor.³² År 1708 inköptes en tennflaska som sannolikt är identisk med den som i 1713 års inventarium beskrivs vara av två kannor och försedd med skruv, dvs. skruvlock.³³

³⁰ Birger Bruzelli, *Tenngjutare i Sverige under kontrolltiden 1754–1912, Verksamhet, föremål, stämplor samt upplysningar om äldre mästare*, 1967, s. 93f; Albert Löfgren, *Det svenska tenngjutarehantverkets historia (I:3), Stockholms kanngjutarekrå 1720–1850*, 1950, s. 467ff.

³¹ Armin Tuulse har felaktigt angett att flaskan är från 1600-talet.

³² SSA, Färentuna kyrkoarkiv LI:1; ULA, Uppsala domkapitels arkiv EV:43:1.

³³ SSA, Färentuna kyrkoarkiv LI:2; ULA, Uppsala domkapitels arkiv EV:43:1.

Bild 24 a.

24. Ljusstakar, fyra stycken, tenn, senbarock, trestämplade, av Jakob Sauer d.y. (1733–1765)⁹⁵, Stockholm, 1742. Inköpta 1742.⁹⁶

Stämplor: (under foten) antikvaversalerna I·S över en stegrande enhörning i en konturerad sköld med bård – öppen krona i en konturerad sköld med bård – antikvaversalerna I·S över en stegrande enhörning i en konturerad sköld med bård – a (årsbokstav, gemen i frakturstil).

24-b.

Mått: höjd 13,4-14,4 cm, fotens bredd 11,5-11,6 cm, ljuspipans diameter 3,2-3,5 cm.

Litteratur: Armin Tuulse, *Kyrkor i Färentuna härad, västra delen*, Sveriges kyrkor 73, Uppland VI:1, 1954, s. 143f, fig. 134; Armin Tuulse, *Färentuna kyrka*, Upplands kyrkor 62, 1954, s. 13.

De fyra ljusstakarna, som är i senbarock, har en profilerad firsidig fot med snett avskurna hörn; fotens profil domineras av en hålkäl. Foten har ett nedsänkt, runt mittparti, som omges av en vulst. I centrum en konisk upphöjning som bildar bas för det profilerade skaftet. Mittpartiet på skaftet är balusterformat, och dess övre och nedre del består vardera av två hålkälar som avgränsas av en vulst. Ljuspipan har en kragliknande mynningskant och är omvänt konisk och ornerad med raka horisontala linjer.

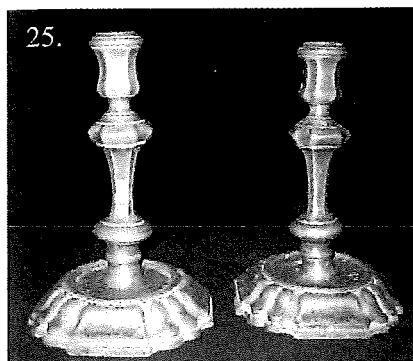
Dessa ljusstakar inköptes 1742 som ersättning för ett stulet par. I ett odaterat inventarium från 1700-talets början omnämns två tennljusstakar, som enligt en senare anteckning blev omgjorda och sedermera bortstulna.⁹⁷ I samma inventarium anges att de fyra bevarade ljusstakarna är tillverkade av ett skänkstopp.⁹⁸

⁹⁵ Birger Bruzelli, *Tennjutare i Sverige under kontrolltiden 1754–1912, Verksamhet, föremål, stämplor samt upplysningar om äldre mästare*, 1967, s. 125f; Albert Löfgren, *Det svenska tennjutarehantverkets historia* (I:3), *Stockholms kanngjutareskrå 1720–1850*, 1950, s. 350ff.

⁹⁶ SSA, Färentuna kyrkoarkiv LI:2.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Detta skänkstopp kan möjligen vara identiskt med den vinkanna som gavs 1640 av Jöran kanngjutare. I 1688 års inventarium finns en kanna förtecknad som borde vara denna från 1640. I 1713 års inventarium omnämns däremot ingen kanna men däremot ett skänkstopp, som möjligen är kannan från år 1640. SSA, Färentuna kyrkoarkiv LI:1; ULA, Uppsala domkapitels arkiv EV:43:1. Den nämnde kanngjutaren kan vara identisk med den i Stockholm verksam Göran Jeske. Se Albert Löfgren, *Det svenska tennjutarehantverkets historia* (I:2), *Stockholms kanngjutareskrå intill år 1720*, 1933, s. 68ff.

25. Ljusstakar, ett par, tenn, ostämplade, senbarock, möjligen svenskt arbete, 1700-talets första hälft. Troligen omnämnda första gången i 1821 års inventarium.⁹⁹

Mått: höjd 18,3-18,6 cm, fotens bredd 11,8 cm, ljuspipans diameter 2,6 cm.

Enpipiga ljusstakar i senbarock, vars firsidiga fot har avskurna hörn i arbalèteform. Foten har en karnisprofil, och ovansidan är lätt konkav och inramas av en cirkelrund vulst. Från en liten konisk upphöjning reser sig det profilerade skaftet, i form av en kantig baluster med en utkragad vulst

nertill och upptill. Den nedre vulsten är rund och gördlad, och den övre har insvängda hörn. Den urnformiga, firsidiga ljuspipan har konkava sidor, insvängda hörn och kragliknande mynningskant.

Dessa tennljusstakar, som inte nämns av Armin Tuulse (1954), är ostämplade. Stilistiskt bör de dateras till 1700-talets första hälft, antagligen andra fjärdedel. Det har inte gått att få fram när de kom till kyrkan. I 1767 års inventarium nämns de fyra tennljusstakarna från 1742.¹⁰⁰ I inventariet finns ytterligare en ljusstake, som anges vara mindre. I 1821 års förteckning – under rubriken ”Tenn och Koppar” – omnämns: ”3ne par stakar” samt ytterligare en ljusstake. Antagligen är de här beskrivna ljusstakarna ett av dessa par. Även i 1857 års inventarium förtecknas sju tennljusstakar, medan det i 1877 års förteckning bara finns sex.¹⁰¹

26. Ljusstakar, vit marmor och försilvrad mässing (förnicked?), ett par, för vardera ett ljus, troligen svenskt arbete, sengustavianska, omkring 1800 (?). Till ljusstakarna hör senare kandelabertillsatser i förnicklad mässing.¹⁰²

Mått: höjd 27,3 cm, fot 7,5 x 7,5 cm, ljuspipans diameter 2,9 cm.

Litteratur: *Kyrkor i Färentuna härad, västra delen*, Sveriges kyrkor 73, Uppland VI:1, 1954, s. 143.

Ljusstakarna har en stram, klassicerande form med sitt raka, kannelerade marmorskaft och sin urnformade ljuspipa i metall. De är utförda i vit marmor och försilvrad mässing, som förefaller ha blivit förnicklad sekundärt.

På en kvadratisk fot reser sig en fyrkantspelare med en skålförmig räffla på varje sida. Den profilerade basen har en karnisprofil, och skaftet kröns av en elegant ljuspipa ornerad med en pärlstav samt räfflade vulster och band. Upptill på marmorskaftet finns runda nitar. Till ljusstakarna hör en löstagbar kandelabertillsats med två S-svängda ljusarmar ornerade med stiliserade drakhuvuden. Piporna och manschetterna har pärlstavar. Kandelabertillsatsen i förnicklad mässing är senare och hör egentligen inte samman med ljusstakarna.

⁹⁹ SSA, Färentuna kyrkoarkiv NI:1.

¹⁰⁰ ULA, Uppsala domkapitels arkiv EV:43:1. I kyrkans inventarium från 1688 och 1713 nämns fyra tennljusstakar, varav det ena paret var större och det andra mindre.

¹⁰¹ SSA, Färentuna kyrkoarkiv NI:1; ULA, Uppsala domkapitels arkiv EV:43:3.

¹⁰² Enligt inv. boken för åren 1934–1994 blev ljusstakarna stulna 1980. (SSA, Färentuna kyrkoarkiv, NIII:2.) Uppgiften torde vara felaktig eftersom de bevisligen finns kvar i kyrkan. Ljusstakarna kan identifieras på en bild från 1923 (ATA). De syns även på bilder i två kyrkoberivningar. Det är otvivelaktigt samma ljusstakar som beskrivits ovan. Se *Färentuna kyrka* (kyrkoberivning utgiven av Färentuna kyrkoråd 1966) 1966, s. 9; *Färentuna kyrka* (kyrkoberivning sammanställd av kyrkorådet i Färentuna 1973) 1985, s. 9.

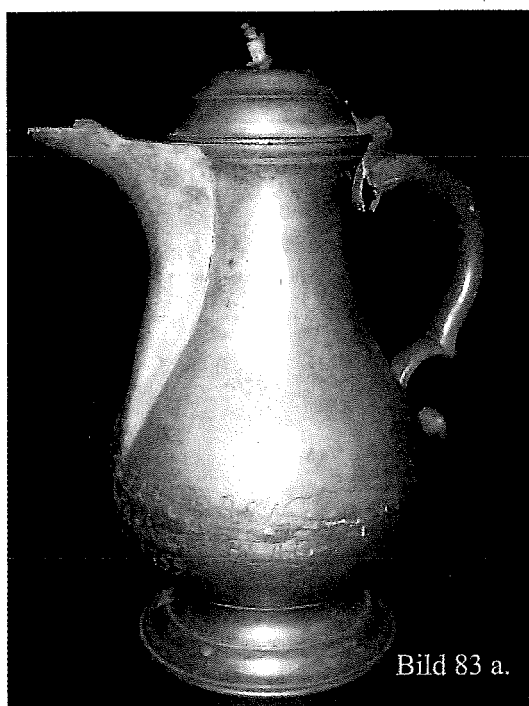

Bild 83 a.

Bild 83 b. Detalj.

83. Vinkanna, tenn, stämplad av Carl Saur d.ä., (1737–1779)¹⁹⁹, Stockholm, 1755. Enligt inskrift skänkt 1759 av Carl Levfgren och Catharina Tranberg. Första gången omnämnd i 1808 års inventarium.²⁰⁰

Inskrift: (på livet) "CARL * LEVFGREN | CATHARINA * TRANBERG | ANNO: 1759."

Stämplor: (undersidan av foten) räfflad fransk sköld med tre öppna kronor ordnade två över en – ängel med palmkvist och hammare flankerad av versalerna CS²⁰¹ – i avlångt rektangulärt fält med bård STOCKHOLM – O (årsbokstav, frakturstil).

Litteratur: Armin Tuulse, *Kyrkor i Färentuna härad, mellersta delen*, Sveriges kyrkor 77, Uppland VI:2, 1956, s. 257.

Mått: höjd 27 cm, fotens diameter 12,3 cm, mynningens diameter 8,6 cm, lockets diameter 8,8 cm.

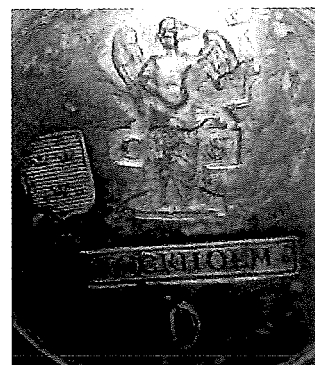

Bild 83 c

Kanna med bukig päronformad kärlekropp på en rund profilerad fot med vulst och hålkäl. Dubbelsvängd hänkel som nertill avslutas med en enkel sköld. Profilerat lock krönt av en profilerad lockknopp. Nedanför den svängda snåsen, som är långt neddragen på livet, graverad inskrift med versaler i kursiv stil.

Locknoppen är skadad och grepen är trasig nedanför scharneret. Redan i 1851 års inventarium står det att kannan är "söndrig".²⁰²

¹⁹⁹ Birger Bruzelli, *Tenngjutare i Sverige under kontrolltiden 1754–1912, Verksamhet, föremål, stämplor samt upplysningar om äldre mästarare*, 1967, s. 122f; Albert Löfgren, *Det svenska tenngjutarehantverkets historia* (I:3), *Stockholms kanngjutareskrå 1720–1850*, 1950, s. 363ff.

²⁰⁰ SSA, Färentuna kyrkoarkiv NI:1.

²⁰¹ Ovan ängeln skall det finnas ett språkband med inskriften: "FINT TENN". Enbart ena ändan av språkbandet skymtas på vinkannans stämpel.

²⁰² SSA, Färentuna kyrkoarkiv NI:1.

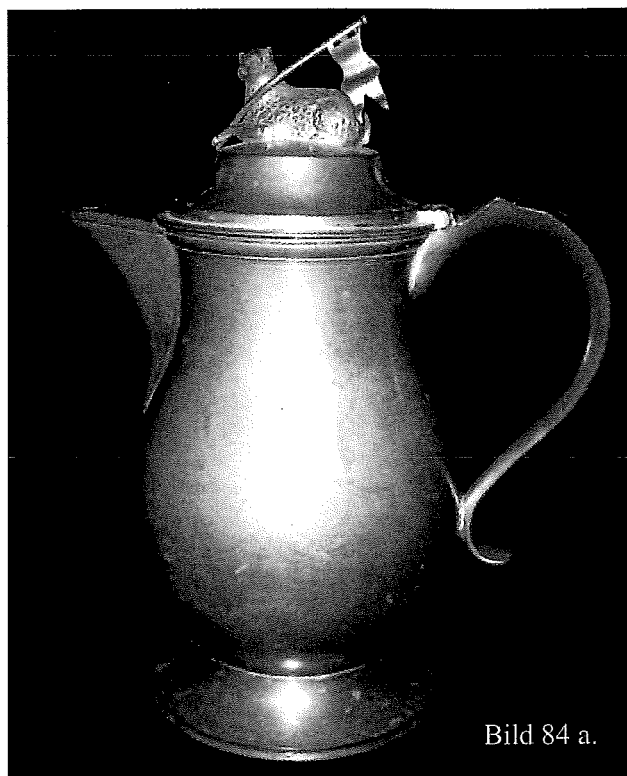

Bild 84 a.

Bild 84 b.
Detalj.

Bild 84 c.

84. Vinkanna, tenn, stämplad av Nils Abraham Santesson (1839–1875)²⁰³, Stockholm. Inköpt 1851.²⁰⁴

Mått: höjd 26,9 cm, fotens diameter 11,7 cm, mynningens diameter 10,2 cm, lockets diameter 10,6 cm.

Stämplor: på undersidan av botten; i avlångt rektangulärt fält N. A. SANTESSON – i avlångt rektangulärt fält COMPOSITION – i avlångt rektangulärt fält STOCKHOLM.

Litteratur: Armin Tuulse, *Kyrkor i Färentuna härad, mellersta delen*, Sveriges kyrkor 77, Uppland VI:2, 1956, s. 257f.

Bukig päronformad vinkanna med rund, utsvängd hålkälsformad fot. S-formad, nedåt avsmalnande hänkel; utsvängd snås med hjärtformigt utrinningshål. Det runda locket är fäst vid kannan med ett scharner och har en hålkälsformad profil, och på den svagt välvda ovansidan vilar Guds lamm. Med ena frambenet håller lammet i en stång med en tvåtungad, lätt fladdrande fana.²⁰⁵ Locket är även ornerat med koncentriska cirklar.

²⁰³ Birger Bruzelli, *Tenngjutare i Sverige under kontrolltiden 1754 – 1912, Verksamhet, föremål, stämplor samt upplysningar om äldre mästarare*, 1967, s. 93f; Albert Löfgren, *Det svenska tenngjutarehantverkets historia* (I:3), *Stockholms kanngjutareskrå 1720–1850*, 1950, s. 467ff.

²⁰⁴ Se räk. för år 1851. SSA, Hilleshögskyrkoarkiv, LI:2. Se även inv. 1851. SSA, Färentuna kyrkoarkiv NI:1.

²⁰⁵ Fanan och fanstången är i försilvrad metall.

85. Vinflaska, tenn, sannolikt stämplad av Johan Ersson Lang (1688–1721/22)²⁰⁶, Stockholm, ca 1700. Inskrift med årtalet 1709. Första gången omnämnd i 1713 års inventarium.²⁰⁷

Inskrift: (på livet graverat) "D·E·N·N·E·|
·F·L·A·S·K·A·N ·| K·O·M·M·E·R· |H·I·L·L·
E·R· |S·J·Ö·Ö· KIÖR· | K·A· T·I·L·L·| A^o
1·7·0·9·"²⁰⁸

Mått: höjd (med stående handtag) 35,9 cm, (höjd utan lock) 27,8 cm, bottens bredd 18,8 cm, halsens diameter 8,9 cm.

Stämplar: (på skruvlocket) otydlig kombinationsstämpel, s.k. kombinerad tresstämpel på heraldisk ros i form av tre spanska sköldar på en stiliserad ros; på en av sköldarna kan man urskilja en öppen krona; de andra två sköldarna har ett fyrfota djur; den nedre skölden flankeras av versalerna IL – otydlig årsbokstav.²⁰⁹

Litteratur: Armin Tuulse, *Kyrkor i Färentuna härad, mellersta delen*, Sveriges kyrkor 77, Uppland VI:2, 1956, s. 258.

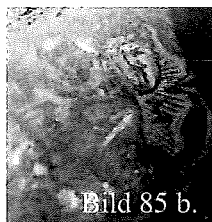
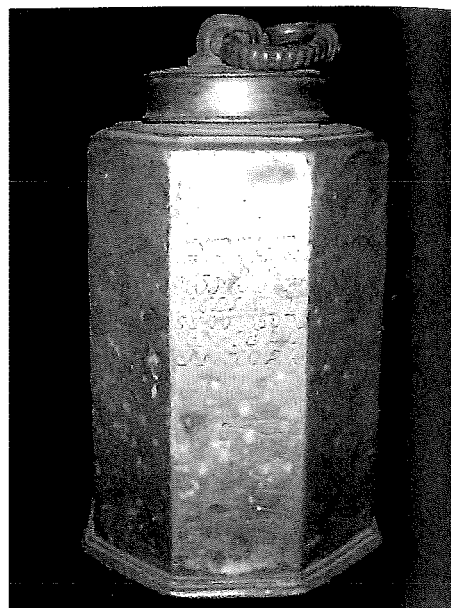
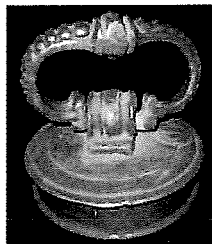

Bild 85 b.

Bild

Bild
Detc

Flaskan, som står på en profilerad fotkant, har en hög, rak, åttkantig form med släta rektangulära sidor. På ena sidan graverad inskrift med versaler. På undersidan av botten koncentriska cirklar.

Flaskans plana åttkantiga ovansida, som höjer sig med en svag avsats, är även ornerad med grunda koncentriska cirklar. Mitt på ovansidan kort gängad, relativt bred hals med ett cylindriskt, profilerat skruvlock med en rörlig ovalformig ring eller lockhandtag. Ringen, som bildas av två spegelvända C:n och är ornerad med en doserad pärldekor, som utgår från en profilerad nodliknande mittansvällning. Ringen är fasthållen med en profilerad, närmast rörformig bygel eller ögla på en plan rektangulär bas. Bygelns profil är sammansatt av två hålkälar och en mittvulst. Med ringen kan man vrida runt skruvlocket, men den kan även fungera som bärhandtag. Flaskan har ursprungligen haft två små rörliga ringar – en på locket och en på skuldran. Med hjälp av dessa kunde man låsa flaskan.

Denna flaskan är sannolikt identisk med en som står förtecknad i 1713 års inventarium. Där beskrivs den rymma två kannor (dvs. 5,2 liter), och vara försedd med "skruf", vilket bör syfta på skruvlocket. I 1808 års inventarium anges dess användning: "...till winhämtning".²¹⁰ I kyrkans räkenskaper kan man se att vin var en återkommande kostnad. En flaskan blev enligt samma räkenskaper lagad 1807; förmodligen är det denna som åsyftas.²¹¹

En tennflaska står även förtecknad i 1688 års inventarium, men den finns inte längre kvar.²¹² Enligt räkenskaperna inköptes en liten tennflaska 1813, men inte heller den är bevarad.²¹³

²⁰⁶ Birger Bruzelli, *Tenngjutare i Sverige under kontrolltiden 1754–1912, Verksamhet, föremål, stämplor samt upplysningar om äldre mästare*, 1967, s. 144; Albert Löfgren, *Det svenska tenngjutarehantverkets historia* (1:2), *Stockholms kanngjutarekrå intill år 1720*, 1933, s.140ff; Albert Löfgren, *Det svenska tenngjutarehantverkets historia* (1:3), *Stockholms kanngjutarekrå 1720–1850*, 1950, s. 286, fig. 30, s. 295f.

²⁰⁷ ULA, Uppsala domkapitels arkiv EV:43:1.

²⁰⁸ Armin Tuulse har tolkat årtalet som 1702.

²⁰⁹ Möjligen F (versal i antikvästil) = 1699.

²¹⁰ SSA, Färentuna kyrkoarkiv NI:1.

²¹¹ SSA Hilleshögs kyrkoarkiv LI:2.

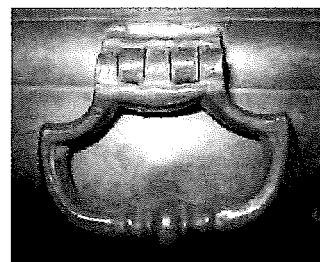
²¹² ULA, Uppsala domkapitels arkiv EV:43:1.

Tenn och mässing för dop

Bild 86 a.

Bild 86 b.
Detalj.Bild 86 c.
Detalj.

86. Dopskål, tenn, trestämplad, av Samuel Weigang (1776–1793/96)²¹⁴, Stockholm, 1787. Första gången omnämnd i 1808 års inventarium.²¹⁵

Stämplor: (i botten) versalerna SW flankerande Fortuna i fransk sköld med bård – öppen krona i fransk sköld – versalerna SW flankerande Fortuna i fransk sköld med bård – tre kronor ordande två över en i fransk räfflad sköld med bård – E2 (årsbokstav, versal i frakturstil).

Mått: höjd 8,9 cm, diameter 19,5 cm.

Litteratur: Armin Tuulse, *Kyrkor i Färentuna härad, mellersta delen*, Sveriges kyrkor 77, Uppland VI:2, 1956, s. 256.

Bild 86 d.

Låg, rund mjukt bukig skål på tre kulfötter. Under den profilerade mynningsranden är skålen insvängd, närmast kälformad. De kulformade fötterna är ornerade med vegetativa barockornament i form av små blad och frukter. De diminutiva anfangerna består av flikade blad. Skålen har två ledade handtag med en nodliknande mittprofilering.

Hela skålen har en profan karaktär och visar på ett nära släktskap med såväl kallskålar som skålar med lock. Den finns första gången förtecknad i 1808 års inventarium. En äldre dopskål i tenn inköptes 1688²¹⁶, men den lämnades troligen in, då den nuvarande införskaffades. Detta antagande går inte att bekräfta eftersom kyrkans räkenskaper från 1787 inte finns bevarade.

²¹³ SSA, Hilleshögskyrkoarkiv LI:2.

²¹⁴ Birger Bruzelli, *Tenngjutare i Sverige under kontrolltiden 1754–1912, Verksamhet, föremål, stämplor samt upplysningar om äldre mästare*, 1967, s. 101f; Albert Löfgren, *Det svenska tenngjutarehantverkets historia* (I:3), *Stockholms kanngjutareskrå 1720–1850*, 1950, s. 437ff.

²¹⁵ SSA, Färentuna kyrkoarkiv NI:1.

²¹⁶ SSA, Hilleshögskyrkoarkiv C:1.

Tenn och mässing för dop

Bild 86 a.

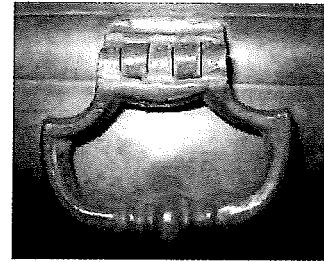

Bild 86 b.
Detalj.

Bild 86 c.
Detalj.

86. Dopskål, tenn, trestämplad, av Samuel Weigang (1776–1793/96)²¹⁴, Stockholm, 1787. Första gången omnämnd i 1808 års inventarium.²¹⁵

Stämplor: (i botten) versalerna SW flankerande Fortuna i fransk sköld med bård – öppen krona i fransk sköld – versalerna SW flankerande Fortuna i fransk sköld med bård – tre kronor ordande två över en i fransk räfflad sköld med bård – E2 (årsbokstav, versal i frakturstil).

Mått: höjd 8,9 cm, diameter 19,5 cm.

Litteratur: Armin Tuulse, *Kyrkor i Färentuna härad, mellersta delen*, Sveriges kyrkor 77, Uppland VI:2, 1956, s. 256.

Bild 86 d.

Låg, rund mjukt bukig skål på tre kulfötter. Under den profilerade mynningsranden är skålen insvängd, närmast kälformad. De kulformade fötterna är ornerade med vegetativa barockornament i form av små blad och frukter. De diminutiva anfangerna består av flikade blad. Skålen har två ledade handtag med en nodliknande mittprofilering.

Hela skålen har en profan karaktär och visar på ett nära släktskap med såväl kallskålar som skålar med lock. Den finns första gången förtecknad i 1808 års inventarium. En äldre dopskål i tenn inköptes 1688²¹⁶, men den lämnades troligen in, då den nuvarande införskaffades. Detta antagande går inte att bekräfta eftersom kyrkans räkenskaper från 1787 inte finns bevarade.

²¹³ SSA, Hilleshögs kyrkoarkiv LI:2.

²¹⁴ Birger Bruzelli, *Tenngjutare i Sverige under kontrolltiden 1754–1912, Verksamhet, föremål, stämplor samt upplysningar om äldre mästare*, 1967, s. 101f; Albert Löfgren, *Det svenska tenngjutarehantverkets historia (I:3), Stockholms kanngjutareskrå 1720–1850*, 1950, s. 437ff.

²¹⁵ SSA, Färentuna kyrkoarkiv NI:1.

²¹⁶ SSA, Hilleshögs kyrkoarkiv C:1.

96. Ljusstakar, ett par, tenn, rokoko, tre-stämplade av Henning Gustaf Pschorn (1752–1772)²⁴⁷, Stockholm, 1771 (eller 1754). Möjligen identiska med tennljusstakar som inköps 1825, eller med dem som första gången är omnämnda i 1808 års inventarium.²⁴⁸

Stämplor: (på insidan av fotkanten) S:t Erik en face i sköld – versalen H i konturerat fält – versalen G i konturerat fält – versalen P i konturerat fält – n (årsbokstav, gemen i frakturstil)²⁴⁹ – räfflad fransk sköld med tre öppna kronor ordnade två över en.²⁵⁰

Mått: höjd 22,4 cm, fotens diameter 13,1 cm, manschettens diameter 3,7 cm.

Litteratur: Jan Svanberg, *Hilleshögskyrka*, *Upplands kyrkor* 135, 1968, s. 14; Armin Tuulse, *Kyrkor i Färentuna härad, mellersta delen*, *Sveriges kyrkor* 77, *Uppland* VI:2, 1956, s. 261.

Eleganta ljusstakar i fullödig rokoko. Ljusstaksmodellen var vanlig under 1700-talets andra hälft och tillverkades av flera tenngjutare, såväl i Stockholm som i landsorten. Typen förekommer även i silver, mer sällan i andra material.

Ljusstakarna, som har en mörkgrå yta, har en profilerad klockformad fot ornerad med S-svängda åsar, s.k. knäckar. Balusterformat skaft vars nedre och övre del har två hålkälar och en liten smal vulst. Skaftets päronformade mittdel med S-svängda knäckar, som går igen på den urnformiga ljuspipan. Rund löstagbar ljushatt med pärlstav runt kanten; ljushattarna, som är gustavianska, kan möjligen vara sekundära.

Det går inte att säga när ljusstakarna kom i kyrkans ägo. I 1808 års inventarium finns ett par ljusstakar i tenn "till predikstolen". I samma inventarium förtecknas även en tennljusstake som nyttjas i sakristian. Det anges dock att denna har sålts. I 1851 års inventarium finns två tennljusstakar, varav en är till predikstolen och den andra till sakristian.²⁵¹ De tennljusstakar som beskrivs 1808 behöver inte vara identiska med dem som är upptagna 1851. Kyrkans räkenskaper anger ett par tennljusstakar som inköptes 1825. De bevarade ljusstakarna kan vara identiska med dessa. Typen var då tämligen omodern.

I inventarieförteckningen från 1688 finns två tennljusstakar, och år 1713 nämns en tennljusstake, som beskrivs som liten och för vaxljus.²⁵² Inga av dessa finns kvar.

Bild 96 a.

Bild 96 b-c.

²⁴⁷ Birger Bruzelli, *Tenngjutare i Sverige under kontrolltiden 1754–1912, Verksamhet, föremål, stämplor samt upplysningar om äldre mästare*, 1967, s. 114; Albert Löfgren, *Det svenska tenngjutarehantverkets historia* (1:3), *Stockholms kanngjutareskrå 1720–1850*, 1950, s. 321, 393ff.

²⁴⁸ SSA, Hilleshögskyrkoarkiv LI:2; Färentuna kyrkoarkiv, NI:1.

²⁴⁹ Eftersom Henning Gustaf Pschorns årsbokstäver genomgående är små och i frakturstil kan ljusstakarnas årsbokstav tolkas som antingen 1754 eller 1771. Det senare årtalet förefaller dock som det mest troliga.

²⁵⁰ På den ena ljusstaken är kontrollstämpeln placerad före mästarestämplarna.

²⁵¹ SSA, Färentunas kyrkoarkiv NI:1.

²⁵² ULA, Uppsala domkapitels arkiv EV:43:1.

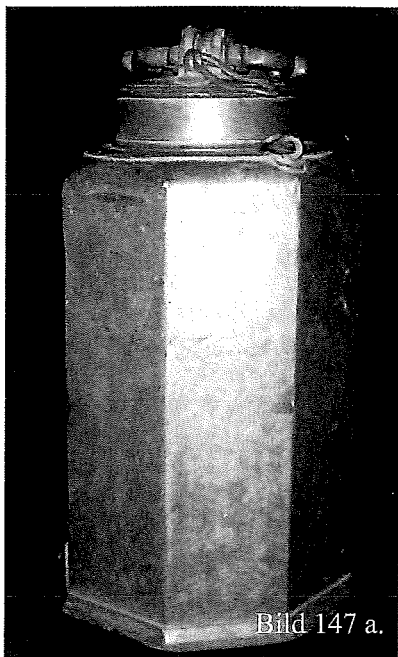
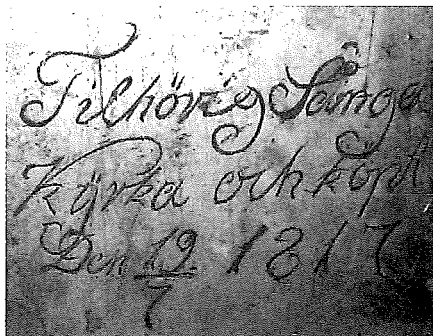
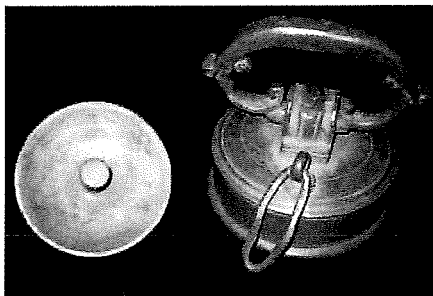

Bild 147 a.

Bild 147 b.
Detalj.Bild 147 c.
Detalj.

147. Vinflaska, tenn, trestämplad, av Wilhelm Helleday (1782–1830/39)³⁶⁹, Stockholm, 1817. Inköpt 1817.³⁷⁰

Inskrift: (graverad på livet) "Tilhörig Sånga | Kyrka och köpt | Den 19./7 1817".

Stämplor: (på insidan av botten) antikvaversalerna W·H·över D. i konturerad sköld med bärd – öppen krona i konturerad sköld – antikvaversalerna W·H·över D. i konturerad sköld med bärd – L3 (bokstaven i frakturstil).

Mått: höjd 34,2 cm (upprest handtag 38,7 cm), botten 19,2 cm, mynnings diameter 9,3 cm, lockets diameter 11,3 cm.

Litteratur: Armin Tuulse, *Kyrkor i Färentuna härad, mellersta delen*, Sveriges kyrkor 77, Uppland VI:2, 1956, s. 352; Armin Tuulse, *Sånga kyrka*, Upplands kyrkor 61, 1954, s. 12; Armin Tuulse, *Sånga kyrka*, Upplands kyrkor 61, 1979, s. 13.

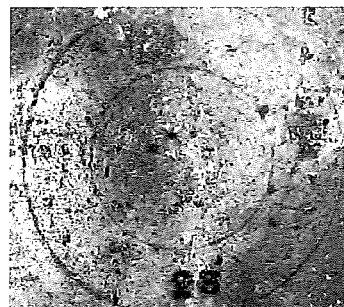

Bild 147 d-e.

Åttkantig flaska med raka sidor och smal, avfasad fotkant. Skuldran är mjukt rundad och ovansidan är rund. Skruvlocket, som är prytt med koncentriska cirklar, har en fällbar bygel ornerad med små volutliknande utväxter. Med bygeln kan man vrida runt skruvlocket, men den kan även fungera som ett bärhandtag. Bygeln är fasthållen med en profilerad ring på en plan rektangulär bas med fräckling. Ringens profil är sammansatt av två hålkälar som avgränsas från varandra av en vulst. Invändigt, konkavt trycklock ornerat med koncentriska cirklar och en liten lockknopp i mitten. Flaskan har två rörliga ringar, nu deformerade. En sitter på ovansidan och en på locket, och med hjälp av dessa kunde flaskan låsas.

Tennflaskan är från 1817 och i räkenskaperna anges dess användning "...till vinhämtning...". Redan i 1672 års inventarium nämns en tennflaska om två kannor att "...inhämta wijn medh..."³⁷¹

³⁶⁹ Birger Bruzelli, *Tennjutare i Sverige under kontrolltiden 1754–1912, Verksamhet, föremål, stämplor samt upplysningar om äldre mästare*, 1967, s. 98f; Albert Löfgren, *Det svenska tennjutarehantverkets historia* (I:3), *Stockholms kanngjutareskrå 1720–1850*, 1950, s. 449ff.

³⁷⁰ SSA, Sånga kyrkoarkiv L1b:4.

³⁷¹ SSA, Sånga kyrkoarkiv L1b:1.

Bild 149 a.

149. Dopkanna, tenn, utländskt arbete, sannolikt Sydeuropa, 1900-tal. Enligt inskrift skänkt av Harald Abrahamsson 1966.

Inskrift: (graverad i botten) "TILLHÖR SÅNGA KYRKA | GÅVA AV | HARALD ABRAHAMSSON | 1966".

Stämplor: (i botten) ovalformig sköld med kartuschformat ramverk och språkband, sköldens motiv är en ginbalk med texten "PELTAO" (?) – öppen krona med fem ståndare

Mått: höjd 20,7 cm, fotens diameter 11,5 cm, mynningens diameter 8,4 cm.

Bukig päronformig dopkanna med rund, uppåt avsmalnande fotring och S-svängd, nedåt avsmalnande grepe. Kraftig, utskjutande snås med fräcklad konturlinje invid livet. Upptill på grepen finns rester av ett scharner.

Bild 149 b. *Detalj. Stämplor.*

Inskriftstavla i tenn

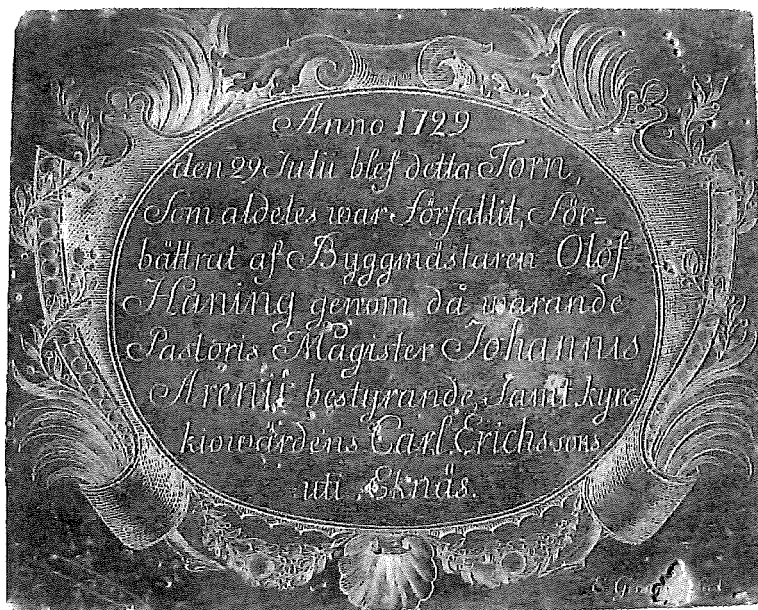

Bild 153 a.

153. Inskriftstavla, tenn, signerad av Erik Geringius³⁸⁰. Skänkt 1730 (?) av apotekaren Christopher Molitor i Stockholm.³⁸¹

Inskrift: (graverad) "Anno 1729 | den 29 Julii blef detta Torn, | Som aldeles war förfallit, för-
bättrat af Byggmästaren Olof | Haning genom då warande
Pastoris Magister Johannis | Arenii
bestyrande, samt kyr-
kiowärdens Carl Erichs=sons
uti Eknäs."

Mått: 21 x 16,5 cm.

Litteratur: Armin Tuulse, *Sånga kyrka*,
Upplands kyrkor 61, 1954, s. 8; Armin Tuulse,
Kyrkor i Färentuna härad, mellersta delen,
Sveriges kyrkor 77, Uppland VI:2, 1956, s.
300; Armin Tuulse, *Sånga kyrka*,
Upplands kyrkor 61, 1979, s. 9.

Bild 153 b.

Rektangulär inskriftstavla i tenn med graverad inskrift inom en rikt ornerad, graverad kartusch med ovalt textfält. Överst två parställda, volutrullade akantusblad. På sidorna instuckna palmkvistar och doserad pärldekor som omslingras av lagerrankor. Nederst mussla flankerad av två festonger av blad och frukter, bland annat granatäpplen och druvklasar.

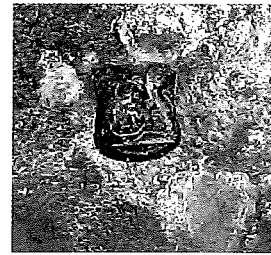
Inskriftstavlan skänktes för att minna om kyrktornets ombyggnad 1729. I kyrkans räkenskaper står följande om tavlan: "När detta Sånga Kyrkio=Torn war färdigt bygd, förährade jämwäl Apothekaren i Stockholm hr Christopher Molitor hijt till Sånga kyrka en uti Engelst Teen wäl utstucken tafla, som utwisar för Posteriteten tijden, när Tornet blifwit förbättrat, och genom hwilkas bestyrande." Att tavlan beskrivs vara av engelskt tenn menas att den var av högsta kvalitet, inte att den är från England.

³⁸⁰ Kopparstickare, komminister (f. 1707, d.1747). Se Armin Tuulse, *Kyrkor i Färentuna härad, mellersta delen*, Sveriges kyrkor 77, Uppland VI:2, 1956, 300, fotnot 1; Bo von Malmborg, *Svensk porträttkonst under fem århundraden*, 1978, s. 152.

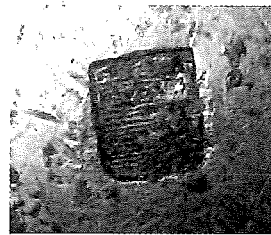
³⁸¹ SSA, Sång kyrkoarkiv LIa:1.

Bild 210 a.

210 b.

210 c.

210. Vinflaska, tenn, stämplad av Carl Wesman (1757–1772)⁵²¹, Stockholm. Anskaffades 1770 genom ett byte med en gammal tennflaska.⁵²² Nuvarande bygeln sekundär och sannolikt tillkommen under 1800-talet.⁵²³

Stämplor: (insidan av botten) i sköld med avskurna hörn och rundad sköldfot stående, bakåtblickande lejon hållande i en oval sköld med antikvaversalerna C. över WM⁵²⁴; (på undersidan av botten), i räfflad fransk sköld tre kronor ordnade två över en.

Mått: höjd 31,5 cm, bottenens bredd 18 cm, halsens diameter 9,1 cm.

Litteratur: Armin Tuulse, *Kyrkor i Färentuna härad, östra delen*, Sveriges kyrkor 79, Uppland VI:3, 1957, s. 406.

Åttkantig flaska med raka sidor, profilerad fotkant och cylindriskt skruvlock med enkel bygel i förtent koppar. Bygeln, som är fäst med nitar, är sekundär. Flaskans skuldra är rundad och ovansidan är åttkantig. På flaskan sitter en ring i vilket det ursprungligen suttit en rörlig ring.

Enligt stämpel är flaskan tillverkad av Carl Wesman i Stockholm. I inventarierna beskrivs den rymma två kannor, dvs. 5,2 liter. Den ersatte en äldre tennflaska som i inventarieförteckningen från 1753 beskrivs rymma lika mycket.

För kyrkans pengar inköptes en tennflaska 1622.⁵²⁵ År 1661 byttes en gammal flaska mot en ny.⁵²⁶ I inventarierna från 1686 och 1687 omnämns hela fyra tennflaskor, varav en var för sockenbud. Av de andra tre rymde den ena en kanna, två andra bara ett stopp.⁵²⁷

⁵²¹ Birger Bruzelli, *Tennjutare i Sverige under kontrolltiden 1754–1912, Verksamhet, föremål, stämplor samt upplysningar om äldre mästare*, 1967, s. 111f; Albert Löfgren, *Det svenska tennjutarehantverkets historia* (I:3), *Stockholms kanngjutarekrå 1720–1850*, 1950, s. 402ff.

⁵²² SSA, Skå kyrkoarkiv LIA:3.

⁵²³ Enligt räkenskaperna lagades vinkannen 1817, 1831 och 1857. Vid något av dessa tillfällen bör den nuvarande bygeln ha tillkommit. SSA, Skå kyrkoarkiv LIA:6.

⁵²⁴ Stämpelein är något otydlig, och förmodligen finns även en stadsstämpel. En årsbokstav kan anas men går inte att tyda.

⁵²⁵ I 1620 års inventarium anger en senare tillkommen anteckning att en kanna är förbytt mot en flaska. I inventariet kan följande läsas: "...kanna är förbytt utj en flaska hwilken Nils I Säby Lätte bortkomma I Siön medh wijn emillian Stockhålm och Skåå". SSA, Skå kyrkoarkiv LIA:1

⁵²⁶ SSA, Skå kyrkoarkiv LIA:1.

⁵²⁷ SSA, Skå kyrkoarkiv LIA:1; ULA, Uppsala domkapitels arkiv EV:122:1.

Bild 214 a.

214. Kanna, tenn, stämplad av Schreuder & Olsson, Stockholm, 1950. Skänkt 1966 av Skå kyrkliga syförening.⁵³⁸

Inskrift: (graverad på livet) "Gåva | från | Skå Kyrkliga Syförening | 1966".

Stämplor: (i botten) S:t Eriks huvud omgivet av S & O i sköldformigt fält – GJUTET TENN i trepassformigt fält – S:t Eriks huvud omgivet av S & O i sköldformigt fält – Z8.

Mått: höjd 20,7 cm, bottens diameter 13,5 cm.

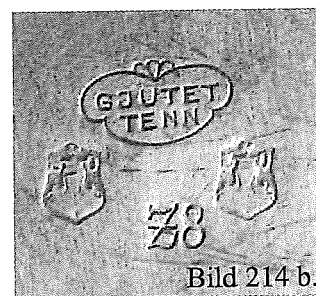

Bild 214 b.

Konisk kanna med slätt liv och smal fotkant. Snåsen är konturerad och fasetterad, och det S-formade handtaget är nertill ornerat med ett litet flikat bladornament. Tumgreppet är något bakåtböjt och smyckas med vertikala pärlstavar. Locket är välvt och har ett runt mittfält som höjer sig med en svag avsats.

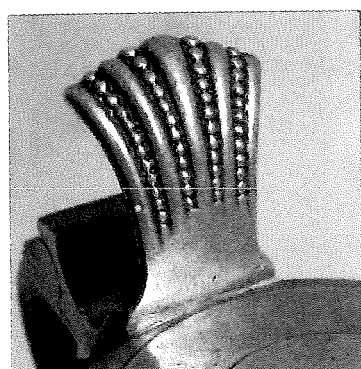

Bild 214 c. Detalj av Tumgrepp.

Bild 214 d. Detalj av handtaget.

⁵³⁸ Inv. bok för Skå kyrka åren 1962–2002. SSA, Skå kyrkoarkiv NIII:2.

Övrigt tenn

Bild 216 a.

216. Potta (bäcken), tenn, stämplad av Johan Gustaf Ryman (1761–1797)⁵⁴⁸, Stockholm, 1700-talets senare del. Förtecknad första gången i 1806 års inventarium.⁵⁴⁹

Stämplor: (på insidan av botten) skrivstilsversalen J i spansk sköld med bård – skrivstilsversalen G i spansk sköld med bård – skrivstilsversalen R i spansk sköld med bård – årsbokstav (otydlig).⁵⁵⁰

Mått: höjd 10,8 cm, fotringens diameter 15,5 cm, diameter upptill 19 cm.

Rund bukig potta med rund, kälad fotring och S-svängt, avbrutet handtag. Under mynningskanten, som nu är nedvikt, är pottan kälad. Pottan har förutom löst handtag många skador.

Pottan – som i inventarierna beskrivs som bäcken – finns förtecknad första gången år 1806. Det är inte ovanligt med gamla pottor på kyrkvindar och i andra förråd i anslutning till kyrkan. I äldre tid var en potta en nödvändighet. Förmodligen var den framförallt avsedd för prästen, men även kyrkvaktmästaren och kyrkvårdar torde ha fått använda den.

216 b.

⁵⁴⁸ Birger Bruzelli, *Tenngjutare i Sverige under kontrolltiden 1754–1912, Verksamhet, föremål, stämplor samt upplysningar om äldre mästare*, 1967, s. 109ff; Albert Löfgren, *Det svenska tenngjutarehantverkets historia (I:3), Stockholms kanngjutareskrå 1720–1850*, 1950, s. 406ff.

⁵⁴⁹ SSA, Skå kyrkoarkiv L1a:2.

⁵⁵⁰ Årsbokstaven kan vara versalen B i frakturstil. I så fall bör den åtföljas av siffran 2, och därmed åsyftas året 1784. Stämpelserien bör även innehålla en stadsstämpel, men den är dock inte längre synlig.

- Rosenström, Pehr Henrik, *Gammal koppar: om kopparslagare och kopparsaker*, Ica-förlaget, Västerås, 1962.
- Rydin, Lena. "Känn kronan på stilen", i: *Antik & Auktion*, nr 11, 1995.
- Santesson, Bror Oscar, *Gammalt tenn*, Ica-förlaget, Västerås 1962.
- Schiffer, Peter, Schiffer, Nancy & Schiffer, Herbert, *The brass book, American, English and European, fifteenth century to 1850*, Exton, 1978.
- Schuette, Marie & Müller-Christensen, Sigrid, *Broderikonsten från antiken till jugend*, Natur o. Kultur, Stockholm, 1963.
- Seelig, Lorenz & Baumstark, Reinhold (red.), *Silber und Gold: Augsburger Goldschmiedekunst für die Höfe Europas*, Bayerisches Nationalmuseum, Hirmer, München 1994.
- Seling, Helmut, *Die Kunst der Augsburger Goldschmiede 1529–1868: Meister, Marken, Werke*, Bd I-III, München, 1980.
- Skultuna Bruk: belysningsarmatur, skrifbordsgarnityr, klockor, kranar, sprutor m.m.* (katalog N:o 110), Wald. Zachrissons boktryckeri AB, Göteborg, 1911.
- Sluyterman, K., *Huisraad en binnenhuis in Nederland in vroegere eeuwen*, Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, 1918.
- Soop, Hans, *Silver, brons, mässing, tenn: bruksföremål från örlogsskeppet Vasa*, Signum, Lund, 2001.
- Stavenow-Hidemark, Elisabet (red.), *1700-tals textil: Anders Berch samling*, Nordiska museet, Stockholm 1990.
- Stavenow-Hidemark, Elisabet, *Sub Rosa: när skönheten kom från England*, Nordiska museet, Stockholm, 1991.
- Stengård, Elisabeth, *Såsom en människa: Kristustolkningar i svensk 1900-talskonst*, Verbum, Diss. Stockholm : Univ., Älvsjö, 1986.
- Stockholms Auktionsverk*, Auktionskataloger.
- Stolt, Bengt, *Kyrklig skrud enligt svensk tradition*, Diakonstyrelsens bokförlag, Stockholm, 1964.
- Stämplrar på arbeten av guld, silver och platina 1913–1987*, Statens provningsanstalt, Borås, 1989.
- Suomen kirkot* (Finlands kyrkor), 1959-
- Svanberg, Jan, *Hilleshögs kyrka*, Upplands kyrkor 135, Uppsala, 1968.
- Svanberg, Jan, *Skå kyrka*, Upplands kyrkor 137, Uppsala, 1969.
- Svanberg, Jan, *Hilleshögs kyrka*, Upplands kyrkor 135, Ekerö, 1998.
- Svanberg, Jan, *Skå kyrka*, Upplands kyrkor 137 (reviderad av kyrkorådet i Färingsö församling efter 1:a upplagan), Ekerö (utan årtal).
- Svenska Akademiens ordbok.
- Svenska textilier: 1890-1990*, Signum, Lund, 1994.
- Svenskt silversmide 1520-1850*, Del I-III, Stockholm, 1941-1945.
- Sveriges kyrkor*, konsthistoriskt inventarium, 1912-.
- Sylwan, Vivi & Geijer, Agnes. *Siden och brokader, sidenväveriets och tygmönstrens utveckling: en översikt*, Natur o. Kultur, Stockholm 1931.
- Sånga kyrka* (kyrkobeskrivning sammanställd av kyrkorådet i Färingsö församling), Ekerö, 1996.
- Tietzel, Brigitte (red.), *Paramente des 19. Jarhunderts aus Kölner Kirchenbesitz: Ausstellung im Overstolzenhaus 7.11.1980-11.1.1981*, Museen der Stadt Köln, Köln, 1980.
- Tunander, Britt, *Illustrerat antiklexikon*, (3. utg.), Natur o. Kultur, Värnamo 1990 (1986).
- Turner, Eric, *An Introduction to Brass*, Victoria & Albert Museum, London, 1982.
- Tuulse, Armin, *Färentuna kyrka*, Upplands kyrkor 62, Uppsala, 1954.

UPPSALA LANDSARKIV (ULA) Uppsala**Uppsala domkapitels arkiv**

- EV:43:1 Färentuna k:a inv. 1688, 1713, 1767, Hillehögs k:a inv. 1688, 1713.
- EV:43:3 Färentuna k:a inv. 1857, 1877, Hillehögs k:a inv. 1856, 1877.
- EV:122:1 odaterat inv. för Skå k:a och Sångå k:a (sannolikt 1700-talets början), Skå k:a inv. 1686, Sångå k:a inv. 1686, ”*Enfaldig Berättelse om Sångå och Skå socknar.*” (Joh. Arenius 16. Dec 1749), protokoll upprättat vid inv. av Sångå k:a den 2 nov. 1783.
- EV:122:2-3 Sångå inv. 1848, Skå inv. 1848, avskrift från 1848 av ”*Enfaldig Berättelse om Sångå och Skå socknar.*” (Joh. Arenius 16. Dec 1749).
- EV:122:4a protokoll vid inv. av Sångå k:a 1864, Skå k:a inv. 1866, Sångå k:a inv. 1866.
- EV:122:4b Skå k:a inv. 1881, Sångå k:a inv. 1881.

ÖSTERHANINGE FÖRSAMLING, S:t Eskil, Haninge

Magnus Green, *Katalog över Österhaninge kyrkas silver- och tennföremål, En konstvetenskaplig föremålsdokumentation med beskrivningar och fotografier*, 2004.

MUNTliga OCH SKRIFTLIGA UPPGIFTER

- Textilkonservator Gunnel Berggrén, Uppsala.
- Mejlbreve daterat 2009-03-19.
- Textilhistoriker teol. dr Inger Estham, Uppsala.
- Muntliga uppgifter 2009-02-24, 2009-03-24.
- 1:e textilantikvarie Mari-Louise Franzén, Statens Historiska museum.
- Muntliga uppgifter 2008-09-04, 2008-09-05.
  - Mejlbreve 2008-10-30, 2008-12-08, 2009-01-12.
- Textilkonservator Susanna Högberg, Acta Konserveringscentrum AB.
- Mejlbreve 2008-12-13, 2009-02-16.
- Anna Littmarck, kyrkvaktmästare Färingsö församling.
- Flera samtal under 2008.
- Syster Marianne Nordström, Helgeandssystrarna, Alsike kloster.
- Mejlbreve 2009-02-07(08), 2009-02-13.
- 1:e textilantikvarie Margareta Ridderstedt, Riksantikvarieämbetet.
- Muntliga uppgifter 2009-01-26, 2009-05-11, 2009-08-19.
  - Mejlbreve 2008-12-13, 2009-02-15.
- Intendent Ulla-Karin Warberg, Stockholms Auktionsverk.
- Muntlig uppgift 2008-05-15.
  - Mejlbreve 2009-05-09.

Internetadresser

<http://stamps.swedac.se> (Namnstämplor för ädelmetallföremål.)
<http://www.historiska.se> (Sök i samlingarna.)

BILAGA 2

Register över tennstämplar och tenngjutare

Erik Geringius, ca 1730 (kat. nr 153).

Wilhelm Helleday (1782–1830/39), Stockholm (kat. nr 147).

Johan Ersson Lang (1688–1721), Stockholm (kat. nr 85).

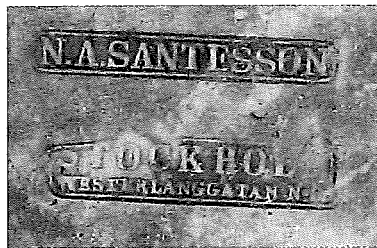
Henning Gustaf Pschorn (1752–1772), Stockholm (kat. nr 96).

Johan Gustaf Ryman (1761–1797), Stockholm (kat. nr 216).

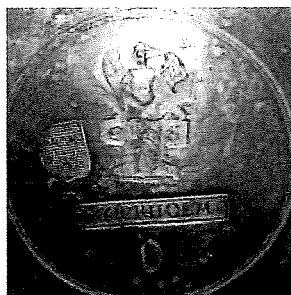
Nils Abraham Santesson (1839–1875), Stockholm (kat. nr 5, 84).

Jakob Sauer d.y. (1733–1765), Stockholm (kat. nr 24).

Carl Saur d.ä. (1737–1779), Stockholm (kat. nr 83).

Schreuder & Olsson, Stockholm (kat. nr 214).

Samuel Weigang (1776–1793/96), Stockholm (kat. nr 86).

Carl Wesman (1757–1772), Stockholm (kat. nr 210).

Oidentifierade stämplor, troligen Sydeuropa (kat. nr 149).

